

KAMRAN İMANOV

**ELMİ, TƏDRİS VƏ ƏDƏBİ
ƏSƏRLƏRİN MƏTNLƏRİNDƏ
PLAGİAT VƏ ONUN
QARŞISININ ALINMASI
YOLLARI**

Bakı – 2016

Kamran İmanov

Azərbaycan Respublikası Müəllif Hüquqları Agentliyinin sədri

Elmi, tədris və ədəbi əsərlərin mətnlərində plagiat və onun qarşısının alınması yolları. Bakı, 2016

Bu kitabça Azərbaycan Respublikası Müəllif Hüquqları Agentliyinin sədri Kamran İmanovun Müəllif Hüquqları Agentliyi, Təhsil Nazirliyi, Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti və Bakı Ali Neft Məktəbinin birgə təşkilatçılığı ilə 7 aprel 2016-cı il tarixində keçirilən “Elmi, tədris və ədəbi əsərlərin mətnlərində plagiat və onun qarşısının alınması yolları” mövzusunda dəyirmi masada nəzərdə tutulan eyni adlı prezentasiyası əsasında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 9 aprel tarixli 2837 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı”nın icrasına dair Tədbirlər Planına uyğun olaraq hazırlanmışdır.

**© Azərbaycan Respublikası Müəllif Hüquqları Agentliyi
2016**

“Azərbaycan dilində antiplagiat sisteminin yaradılması”

(Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 9 aprel tarixli 2837 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı”nın icrasına dair Tədbirlər Planı”ndan)

Elmi, tədris və ədəbi əsərlərin mətnlərində plagiat və onun qarşısının alınması yolları

Hörmətli dostlar, xanımlar və cənablar!

Seminarın mövzusu – plagiatçılıq, yəni əqli oğurluq hər zaman mədəniyyətin problemi olub, lakin müasir dövrdə daha da aktuallaşaraq, sosial iyerarxiyanın müxtəlif təbəqələrində özünü büruzə verir. Plagiata istər tələbələrin kurs işlərində, istərsə də elmi monoqrafiya, məqalələrdə və dərsliklərdə rast gəlmək mümkündür, plagiatda nazirləri və dövlət adamlarını, siyasətçi və biznesmenləri suçlayırlar.

Bəllidir ki, yenilikçilik və yaradıcılıq nəticələri mövcud biliklər əsasında əmələ gələrək, yeni biliklərlə nəticələnir. Bunlar insanların tükənməz yaradıcılıq təbii resurslarına əsaslanır və bu keyfiyyətlərin inkişafı elm və təhsil sistemlərinin əsas məqsədidir. Yaranan zaman qeyri-maddi olan ideyalar, elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərləri obyektiv ifadə olunaraq, əqli mülkiyyət vasitəsilə qorunur. «Əqli mülkiyyət» anlayışında maddi formaya çevrilmiş əqli fəaliyyət nəticələrinin dəyəri qabarıq

göstərilir və bununla «əql» və «mülkiyyət» terminləri birləşərək, «mülkiyyət» sözü altında yaradıcı şəxsə verilən müstəsna hüquqlar, məxsusluq nəzərə çatdırılır.

Beləliklə, «əqli mülkiyyət» əşya mülkiyyətini tamamlayan anlayışdır. Lakin plagiat heç bir yeni bilik yaratmır, əksinə, kiminsə əqli nəticəsini özünüküləşdirir, mülkiyyətini mənimsəyir, oğurlatdırır. Qeyd etməliyəm ki, plagiatı yalnız müəllif-hüquq pozuntusu, kiminsə intellektual məhsuluna, zəka yaradıcılığına, əqli fəaliyyətinə hörmətsiz və təcavüzkar yanaşma kimi qiymətləndirmək tam olmazdı. Plagiatın elm və təhsil təsisatlarına endirdiyi zərbə bilik sisteminin əsaslarını sarsıdır, ona inamı qırır, şübhə və ədalətsizliyi yayır və bununla da cəmiyyətə və dövlətə heç bir müqayisəsi olmayan ziyan vurur.

Cənab Prezident İlham Əliyev ölkə gənclərinin bir qrupu ilə görüşündə dediyi kimi, «... həm siyasi müstəvidə, həm də iqtisadi və hərbi sahələrdə texnologiyalar, bilik, savad hər şeyi həll edəcək». Gələcəyə baxışın kreativ və innovasiyalı cəmiyyətlə bağlı olması naminə plagiatçılıq ilə mübarizə güclənməlidir. Plagiatı qarşı çıxmaq kreativliyə və yenilikçiliyə zidd olan, cəmiyyətin inkişafına və sağlam əhval-ruhiyyəyə sipər olan fenomen ilə mübarizə deməkdir.

«Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı»nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 9 aprel 2013-cü il tarixli Sərəncamına uyğun olaraq, «Azərbaycan dilində antiplagiat sisteminin yaradılması» nəzərdə tutulmuşdu. Hesab edirəm ki, bu seminar həmin istiqamətdə atılan addımlara təkan verəcək.

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Bir vacib məqama da nəzər salaq. Məcəllələrdə, o cümlədən Cinayət Məcəlləsində plagiat əşya oğurluğu kimi cinayət tərkiblidir və əqli mülkiyyət hüququnun pozuntusu və zərərçəkənə dəymiş ziyan vasitəsilə müəyyənləşdirilir. Reallıqda isə plagiatla məruz qalan alim və mütəxəssislər çox zaman özlərini zərərçəkən qismində təsvir etmirlər, nadir hallarda məhkəməyə müraciət edirlər və onlara dəyən maddi ziyanı isə praktiki olaraq, müəyyən etmək mümkün olmur. Səbəbi də ondan ibarətdir ki, adətən elmi əsərlər öz müəlliflərinə bilavasitə maddi yardım gətirmir. Əksinə, elə paradoksal vəziyyətlər məlumdur ki, ifşa olunan plagiatorlar özləri məhkəməyə müraciət edərək, böhtan iddiası ilə onları ifşa edənlərə, xüsusən jurnalistlərə qarşı çıxış edərək, məhkəmələrin müsbət qərarını əldə edə bilməmişlər.

Bu proseslərdə məhkəmə orqanları öz qərarlarını plagiatın məhkəmə orqanı tərəfindən təsdiqlənməməsi və zərərçəkən tərəfindən iddianın olmaması ilə əsaslandırırıblar. Zənnimizcə, bu düzgün deyil, «plagiat» sözünün inhisarçılışmasıdır, çünki heç bir qanun bu sözün qeyri-hüquqi kontekst olduğu halda (məsələn, qəzet məqaləsində) yalnız məcəllənin hüquqi mənasında işlənməsini tələb edə bilməz. «Plagiat» termininin ümumdil mənası mövcuddur, onun mahiyyəti məcəllə ilə deyil, lüğət və sözlüklərlə tənzimlənir və beləliklə hər kəsin onun qeyri-hüquqi mənasını istifadə etməsi mümkündür. Odur ki, plagiatla mübarizənin səmərəliliyi yalnız hüquqi ölçülərlə tamamlanmır, cəmiyyətin bu bəlaya qarşı çıxmasını da tələb edir. Plagiat əqli oğurluq olaraq, üstəlik saxta əskinazlıqla da müqayisə oluna bilər. Çünki bu hərəkət elmi nəticələrin saxtalaşdırılmasıdır, saxtakarlıqdır, aldatmadır və yuxarıda qeyd etdiyim kimi,

onun acı nəticələri yalnız konkret hüquq sahiblərinə qarşı yönəldilmir, bütün cəmiyyətə qarşıdır.

Odur ki, biz çoxmənalı «plagiat» anlayışını «özgə əsərin müəllifliyinin qəsdən mənimlənməsi və ya öz əsərində digərinin əsərindən istinadsız istifadəsi» kimi başa düşürük və bununla da plagiatın hüquqi qəbul edilən və qanunla cəzalandırılan aspektləri ilə yanaşı, cəmiyyətə böyük zərər gətirən digər aspektlərini də nəzərə alırıq.

Hörmətli dostlar!

Plagiatın yaranma səbəblərində dayanaq, şübhəsiz ki, bunu İnternetin açıqlığı və əlçatımlığı, asanlıqla rəqəmli mətnlərin surətçixarılması ilə izah edirlər. Lakin müəyyən mütəxəssislər bu fenomenin yayılmasının sosial kökləri çərçivəsində cəmiyyətdə preferensiyalar və sosial fərqliliklər saxta yollarla qazanmaq istəyən və buna yatırım yönəldən bir sıra varlı adamların olmasını da nəzərdə tuturlar. Mədəni-tarixi aspektdən baxdıqda isə plagiatın həcmnin artmasını imitasiya, saxtalaşdırma yolunu istifadə edən, arxada qalan iqtisadiyyatların xüsusiyyətləri ilə izah edirlər. Bununla razılaşımaq yaxud razılaşmamaq olar. Lakin bizə elə gəlir ki, plagiatın akademik kökləri ən mühüm rol oynayır. İlk növbədə «bilik» anlayışının müəyyən deformasiyası və hal-hazırda daha çox «elmi iş», yeni biliklərin aşkarlanıb, əldə edilməsi və yoxlanması əvəzinə, biliklərin hazır məhsul kimi tanınmasıdır. Bununla yanaşı, müasir təhsildə «bilik» və «praktiki verdişlər» arasındakı sərhədlərin yayılması da müəyyən mənfəətə malikdir.

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Plagiatın tələbələr arasında yayılma məsələləri haqqında ABŞ-dakı xüsusi tədqiqat belə məlumat verir: «80% tələbələr etiraf edir ki, azı bir dəfə köçürmə ilə məşğul olur, 36% - daima köçürür, 90% isə əmindir ki,

plagiatları heç zaman müəyyən olunmayacaq». Rusiya mənbələrində isə («Dissernet» şəbəkəsi) göstərilir ki, son illərdə (2014-cü ilin noyabr ayı daxil olmaqla) 2300 müstəqil yazılmamış dissertasiyalar aşkarlanmışdır və bunların 1000-ə qədəri iqtisadi elmlərin payına düşür. Həmin mənbənin məlumatına əsasən, yalnız 2000-2010-cu illərdə Rusiya Humanitar Universitetində 60 dissertasiya işində qeyri-korrekt mənimsənilmələr üzə çıxmışdır. Azərbaycanda da bu problem mövcuddur. Xüsusilə də elm, dərslik və musiqi sahəsində plagiatçılıq halları daha geniş yayılmışdır. Son dövrlərdə Agentlik tərəfindən 52 plagiat faktı araşdırılmışdır ki, onların da 9-u 2015-ci illəkilərə təsadüf edir.

Hörmətli yığıncaq iştirakçıları!

Hazırda plagiatın aşkarlanmasında İT-texnologiyalarının rolu danılmazdır. Müxtəlif növ kompüter antiplagiat proqramları və internet-servisləri bir sıra müasir model və alqoritmlər əsasında plagiatı aşkarlamağa imkanlar yaradır. Bizim seminar da bu növ sistemlərin sahibləri Polşa, ABŞ və s. ölkələrdən olan nümayəndələr iştirak edir və Azərbaycanın bir neçə ali məktəbləri bu proqram sistemlərinin icarəçi qismində istifadəçiləridir. Biz Azərbaycanda antiplagiat informasiya sistemlərinin geniş istifadəsini dəstəkləyirik. Bununla belə, hesab edirəm, ölkəmizin milli antiplagiat sisteminin yaradılmasının vaxtı çatıb. Müəllif Hüquqları Agentliyi müəllif-hüquq qanunvericiliyi nöqtəyi-nəzərindən ümumi prinsipləri, alqoritmləri və tələbləri hazırlayıb. Bildiyimizə görə, softver-texniki şərtləri, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin təklifləri də hazırdır. Elmlər Akademiyasının müvafiq strukturları ilə birgə bunların əsasında mərkəzləşmiş biliklər bazası, daha doğrusu, rəqəmli əsərlərin saxlanma yeri və antiplagiat informasiya axtarışı sistemi, o cümlədən mövcud dünya təcrübəsi

nəzərə alınmaqla yaradıla bilər. Zənnimcə, bu işə diqqət yetirilməlidir.

Qeyd etməliyəm ki, rəqəmli antiplagiat sistemləri yalnız müəlliflərin yaratdığı mətnlərin müstəqillik səviyyəsinə yönəldilməməlidir, müəllif-hüququnun pozulub-pozulmamasına cavab axtarmalıdır. O da bəllidir ki, müasir sistemlərin çoxu əsərin daxili obrazlarda əksini tapmış ideyaların mənimsənilməsi ilə zəif işləyir, hətta aciz qalır. Məsələn, Rusiyanın ali məktəblərində 180 istifadəçi qismində tanınmış «Antiplagiat» sistemi var. Ədəbiyyatda maraqlı bir misal var: bu sistem ilk variantda 99,95% mənimsəmənin olduğunu və yalnız 0,05% orijinal mətn olan işi əsas ideyaları və anlayışları saxlamaqla, lakin sadəcə olaraq, sinonim sözləri ilə əvəzetmə aparmaqla, mətnin orijinallığını 92,34%, mənimsəmələri isə 7,66% gətirmək olur. Şübhəsiz ki, gələcəkdə internet-servislərin, antiplagiat proqramlarının inkişafı yaranan çətinlikləri aradan qaldıracaq. Lakin bu gün bunların mövcudluğu, xüsusən müəllif hüququ pozulub, amma antiplagiat sistemi bunu aşkarlamır, o cümlədən kiminsə açıqlanmamış əsərini öz adı ilə qələmə vermək, şərikli müəllifliyə məcbur etmək hallarını diqqətdən qaçırmamaq üçün ilk növbədə müəllif-hüquq qanunvericiliyinin incə yerlərinə diqqət yetirməliyik. Və çıxışımın bu məqamından başlayaraq, müəyyən qrafik (prezentasiya şəklindəki) məlumatlarla davam etdirmək fikrindəyəm.

Birincisi, obyektiv əks olunmuş əqli fəaliyyət nəticələri (ƏFN), «yaradıcılıq xarakteri» meyarına uyğun olduğu halda müəlliflik hüququ obyektləridir. Aşağıdakı sxem 1-də göstəriləndiyi kimi, «yaradıcılıq xarakteri» meyarının (anlayışının) «həcmnin daralması ilə məzmunun artırılması» məntiqi təhlilindən müəyyən olur ki, «yaradıcı xarakter» obyektin «orijinal» olması deməkdir.

Paradoksal vəziyyətlər:

1) Müəllif hüququ pozulub, plagiat yoxdur (Kiminsə açıqlanmamış əsəri oğurluq yolla mənimsənilməsi və ya şərikli müəllifliyə məcbur etmə);

2) Plagiat var, müəllif hüququ pozulmayıb (İdeya oğurluğu?).

Sxem 1

“Yeni” ↔ “Orijinal” *Patent hüququnda “orijinal” “yeni” olanı təkrarlıya bilər.*

“Yeni” ↔ “Orijinal” *Müəlliflik hüququnda “orijinal” “yeni” olanı təkrarlıya bilməz.*

Müəlliflik hüququnda “yeni” və “orijinal” sinonimlərdir, əks halda “plagiat” yaranır.

Müəlliflik hüququnda “orijinal” = “təkrarediləbilməz” = “unikal”.

NƏTİCƏ: Müəlliflik hüququnun “yaradıcılıq” meyarı “orijinal” olmaqdır.

İkincisi, müəlliflik hüququ yaradıcı şəxsə (hüquq sahibinə) müstəsna hüquqlar verir (əsərin üzərində monopoliya, hökmdarlıq) və bu hüquqlar – əmlak

(iqtisadi) hüquqlar kimi çıxış edir. Bu o deməkdir ki, müəllifin (hüquq sahibinin) icazəsi olmadan onun əsərindən istifadənin hər bir növü qanunsuzdur. «Müəllif-İstifadəçi» sistemində tarazlıq yaratmaq məqsədilə əsərlərdən iki halda sərbəst istifadə (hüquq sahibinin icazəsi olmadan) nəzərdə tutulur: müəlliflik hüququna qoyulan bu məhdudiyətlər və istisnalar əsərlərdən mükafat (qonorar) ödəməklə sərbəst istifadə və əsərlərdən sitat şəklində informasiya, elmi, tədris və digər məqsədlər üçün sərbəst istifadə. Bu istisnalara daxil olan hallar müəllif-hüquq qanununun 19-cu maddəsində aşağıda göstəriləni kimi ifadə olunur:

Müəllifin və ya müəlliflik hüquqlarının digər sahibinin razılığı olmadan və müəllif qonorarı verilmədən, lakin istifadə olunan əsərin müəllifinin adını və götürülmə mənbəyini mütləq göstərməklə aşağıdakı hallara yol verilir:

1) elmi, tədqiqat, polemika, tənqidi və informasiya məqsədi ilə qanuni dərc edilmiş əsərdən, həmçinin qəzet və jurnallardan, sitatın məqsədinə müvafiq həcmdə çap icmalı formasında qısa parçaların orijinalda və ya tərcümədə sitat kimi verilməsinə;

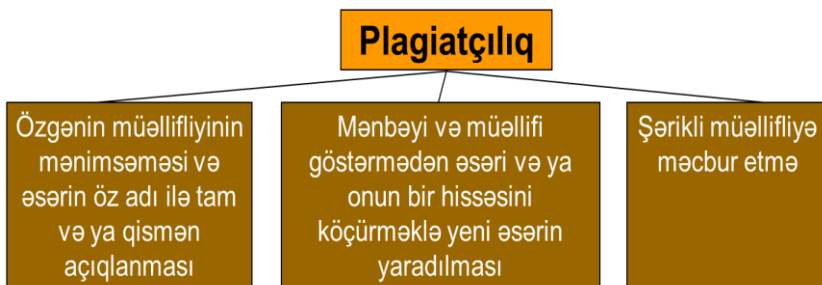
2) qanuni dərc edilmiş əsərlərdən qısa parçaları müəyyən məqsəd üçün lazım olan həcmdə tədris xarakterli nəşrlərdə, radio və televerilişlərdə, səs və videoyazılmalarda istifadə etməyə;

və s.

Digər hallarda əsərdən istifadə qeyri-qanuni (icazəsiz) hesab olunur və müəlliflik hüququnun pozulması deməkdir. Sxem 2-də göstəriləni kimi, bu hallarda müəllifin əmlak hüquqlarının pozulması – piratçılıq adlanır, şəxsi hüquqların pozulması isə **plagiatçılıq** (adətən əmlak hüquqları da pozulur).

Deməli, **plagiatçılıq** – özgə əsərin müəllifliyinin qəsdən mənimsənilməsi və ya öz əsərində digərinin əsərindən istinadsız istifadəsi deməkdir.

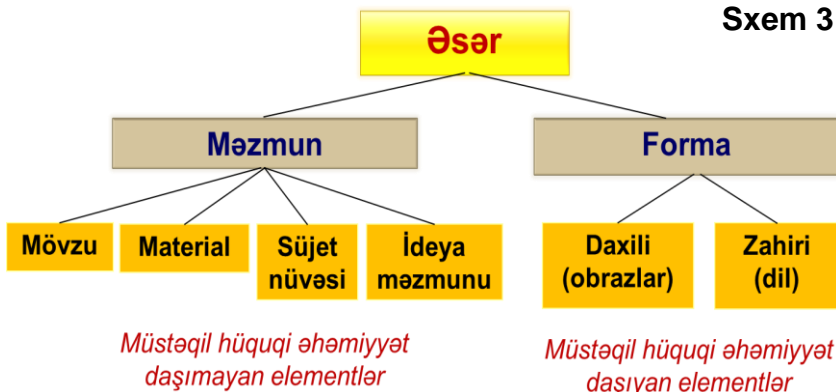
Sxem 2

Beləliklə, plagiat yaradıcılıq oğruluğudur və bunu törədən şəxs qanunvericiliyə uyğun olaraq mülki, inzibati və cinayət məsuliyyəti daşıyır.

Üçüncüsü, qorunan əsərin hüquqpozma (plagiat) baş verdiyi halda, hansı tərkib hissələri – elementləri mənimsənilməyə məruz qalır? Bu suala cavab müəllif-hüquq nöqtəyi-nəzərindən əsərin hüquqi əhəmiyyətli və hüquqi əhəmiyyətsiz olan elementləri ilə bağlıdır və bunların tərkibi sxem 3-də göstərilir.

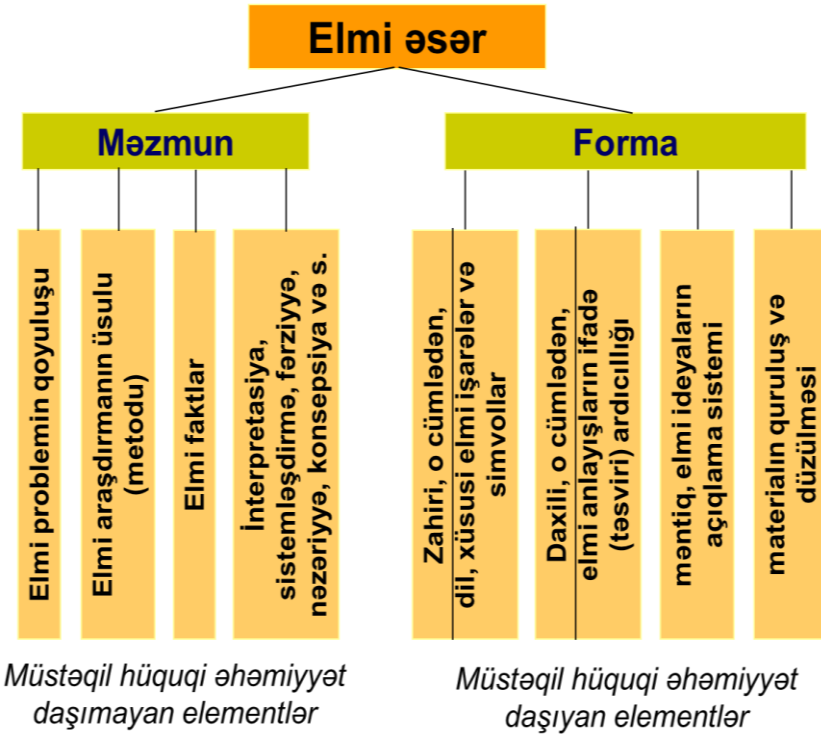
Sxem 3

Müəlliflik hüququnda hüquqi əhəmiyyət daşıyan əsərin formasıdır və müəlliflik hüququ formanı qoruyur, əsərin məzmunu isə forma çərçivəsində (daxilində) qoruna bilər. Əsərin daxili forması (obrazlar) onun zahiri forması (dil) vasitəsilə əsərin məzmunu ilə əlaqələndirilir. Daxili formanın köçürülməsi (mənimsənilməsi), əgər zahiri forma (dil) istifadə olunmursa, müəyyən intellektual əmək tələb edir.

Plagiat məsələsi araşdırılarkən, elmi əsərləri ədəbi əsərlərdən fərqləndirən müəyyən xüsusiyyətlər nəzərə alınmalıdır. Məzmun elementləri (mövzu, material, süjet nüvəsi, ideya məzmunu və s.) elmi problemin qoyuluşu, elmi araşdırmaların üsulu, elmi faktlar, interpretasiya, sistemləşdirmə, fərziyyələr, nəzəriyyə, konsepsiyalar və s. elementlərlə əvəz olunur və bunlar qorunma üçün müstəqil hüquqi əhəmiyyət daşıyır. Müstəqil hüquqi əhəmiyyət daşıyan daxili forma elementləri (obrazlar) elmi anlayışların ifadə təsvirinin ardıcılığı, məntiq, elmi ideyaların açıqlama sistemi, materialın quruluş və düzülməsi və s. ilə əvəz olunur. Burada ədəbi əsərlərdən fərqli olaraq, obrazlar abstraktdır, anlayışlar kimi verilir. Elmi əsərlərdə plagiat (köçürmə) məsələlərində çox vaxt ideya oğurluğundan söhbət aparırlar. Əslində isə ideya əsərin əsas fikri deməkdir və bütün obrazlar sistemi vasitəsilə təsvir olunur. Ədəbi və elmi əsərin ideyası təsvir üsulu ilə fərqlənir, belə ki, elmi ideya daha dəqiq isbatını tələb edir. Beləliklə, ideya oğurluğu obrazların mənimsənilməsidir.

Zahiri formanın elementləri (dil) işarə və simvollarından ibarət ola bilər. Aşağıdakı sxem 4 dediklərimizi nümayiş edir.

Dördüncüsü, plagiatın yaranma mənbələrinin araşdırılmasında törəmə əsərlər nə deməkdir, əsərin yenidən işlənməsi və plagiat arasındakı əlaqənin mənasının açıqlanması mühüm rol oynayır. Belə ki, törəmə əsər – mövcud əsərin yenidən işlənməsi deməkdir və müəyyən tələblər ödənilməklə törəmə əsər yeni (müstəqil) əsər kimi qəbul oluna bilər və onun müəllifinə (yaradıcılıq əlaməti mövcuddursa) müəlliflik hüququ şamil edilir. Törəmə əsərlər orijinal əsər əsasında müəllifin və ya digər hüquq sahibinin icazəsi ilə yenidən işlənmiş əsərdən, tərtib olunmuş əsər və bunun

nəticəsində yaranan toplulardan və tərcümələrdən ibarətdir.

Tөрəmə əsərin – orijinal əsərdən hüquqi asılılığı mövcuddur və buna görə yenidən işlənmə hüququ orijinal əsərin müəllifinə məxsusdur və icazəsi alınmış yenidən işlənmiş əsərin istifadəsi orijinal əsərin müəllifinin icazəsi və nəzarəti ilə həyata keçirilir.

Bununla belə, törəmə əsər tam yeni (müstəqil) olduğu halda da orijinal əsərdən ilkin hüquqi asılılıq mətnə istinadların, həmçinin istifadə edilən ədəbiyyatın bibliografiyasının göstərilməsini tələb edir.

Göründüyü kimi, törəmə əsərin «diapazonu» tam yeni müstəqil əsərdən adi plagiat qədər uzanır. Bu yollarla yaranan plagiat tipli elmi əsərlərin müxtəlif təsnifatı mövcuddur və ayrı-ayrı internet-servis və antiplagiat proqramlarında istifadə olunur. Bunların ən vacib növləri aşağıdakılardır:

- köçürmə plagiatçılığı (birbaşa və ya qismən) (Copy or Faste) – «köçürmək və yerləşdirmək»;

- müəyyən dəyişdirməklə plagiatçılıq (sözlərin daxil edilməsi, ləğv olunması, cümlələrin parçalanması və ya birləşdirilməsi, sintaksis və ifadələrin dəyişdirilməsi və s.);

- «intellektual» plagiatçılıq (mətnlə manipulyasiya, digər dildən tərcümənin mənimsənilməsi, ideyadan istifadə və öz tədqiqatına uyğunlaşdırılması).

Mətnlə manipulyasiya («rerayting», yenidən yazmaq deməkdir) mətnin yenidən işlənməsini (yazılmasını) nəzərdə tutur. Məsələn, ideya öz sözləri ilə yenidən yazılır. Mənbə göstərildiyi halda bu cür addımlar tədris-metodiki əsərlərdə mümkündür. Yaxud digər dildən tərcümə aparılmış əsərdən mənbə göstərilməklə istifadə. Lakin mənbə göstərilmədən istifadə piratçılıq deməkdir. Ən çətin müəyyən edilən plagiat halları ideyadan istifadəyə görə plagiatçılıq hallarıdır. Bu «intellektual»

piratçılıq növündə adətən ideyanın semantik mənası mənimsənilir və sinonim, ümumiləşdirici sözlərlə əvəz etmə nəticəsində öz mətn və terminologiyaya uyğunlaşdırılır.

Yenidən işlənmiş əsərdə yaradıcılıq müstəqilliyinin səviyyəsi, mənimsənilmə əlamətləri, orijinal əsərdən hüquqi asılılıq dərəcəsi və plagiatçılığın olub-olmaması sxem 5-də nümayiş edilir.

Sxem 5

Yenidən işlənən əsərdə yaradıcılıq müstəqilliyinin səviyyəsi və əlamətləri, orijinal əsərdən hüquqi asılılığı və piratçılıq

No	Yenidən işlənmiş əsərdə yaradıcılıq müstəqilliyinin səviyyəsi	Mənimsənilmə əlamətləri	Hüquqi asılılıq dərəcəsi	Plagiatçılıq
1.	Yeni əsər tam və ya qismən köçürülmüşdür Müstəqillik yoxdur	Daxili forma (obrazlar) və xarici forma (dil) tam və ya qismən mənimsənilir (köçürmə və yerləşdirmə)	Orijinal əsərdən tam asılılıq	Birbaşa və ya qismən plagiatçılıq

2.	Müəyyən dəyişdirmə ilə köçürtmə Aşağı səviyyəli müstəqillik	Daxili forma (obrazlar) mənimsənilir, xarici forma (dil) müəyyən mənada dəyişdirilir	Orijinal əsərdən güclü asılılıq	Müəyyən dəyişdirilmə ilə plagiatçılıq
3.	Mətnlə manipulyasiya, tərcümə-mənimsənilmə, ideyadan istifadə vasitəsilə mətnin yenidən istifadəsi Nisbi səviyyəli müstəqillik	Obrazlar əsasən saxlanılır, dil örtüyü əsasən dəyişdirilir	Orijinal əsərdən aktiv asılılıq İstifadə üçün orijinal əsər müəllifindən ya icazə alınmalıdır və ya mütləq qanuna uyğun istinadlar istifadə olunur (dərslikdə ola bilər, lakin elmi əsərdə dolayı yolla plagiatın təsdiqidir)	«İntellektual» plagiatçılıq

4.	Yüksək səviyyəli müstəqillik	Obrazlar yalnız və-cib mə-qamlarda saxlanılır, dil örtüyünün əksər hissəsi dəyişdirilir	Əsər yeni-dir və onun istifadəsi orijinal əsərin müəllifinin nəzərindən kə-nardır Orijinal əsərdən passiv asılılıq Orijinal əsərdən istifadə olun-ması müt-ləq göstəril-məlidir	Plagiat yoxdur
5.	Tam səviyyəli müstəqillik	Yalnız si-tat forma-sında dil istifadə olunub	Əsər yeni-dir və heç bir asılılıq yoxdur Sitat vasitə-si ilə isti-nadlar və mənbənin göstərilmə-si	Yeni əsər

Diqqətə görə təşəkkür edirəm və işlərinizdə müvəffəqiyyət arzulayıram.

Azərbaycan Respublikası Müəllif Hüquqları Agentliyində
hazırlanmışdır